

РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'42:340.113

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.2-1/28>

Нинадимка А. С.

Київський національний торговельно-економічний університет

ПРОФЕСІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

У статті розглядаються питання навчання студентів юридичних факультетів немовних вишів латинської мови для спеціальних цілей. Проаналізовано лексико-морфологічні групи, що створюють юридичні терміни, які перейшли з латинської мови до української і стали значною частиною професійної мови в галузі юриспруденції, а також способи словотворення. Стаття ілюстрована низкою латинських термінів, що надають істотну допомогу студентам в освоєнні дисциплін професійного циклу, полегшують вивчення іноземної мови професії, сприяють підвищенню професійної мотивації студентів і ранньої професіоналізації.

Ключові слова: латинська мова, юриспруденція, латинська мова для юристів, значення латинської мов, професійно-орієнтований підхід.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивної міжкультурної комунікації порівняльні дослідження філологічних одиниць різних мов – у нашому випадку латинської та української – набувають усе більшої актуальності, адже наявність у мові фразеологізмів є свідченням утілення й відображення в мовній формі багатовікової творчості народу, його світогляду, історії та культури. Отже, надзвичайно важливим є професійно-орієнтований підхід до іноземномовного навчання студентів, тому що він здійснює випереджувальне навчання – ранню професіоналізацію, адже вивчення латинської мови на першому курсі вишівської програми передуює вивченню спеціальних дисциплін і предметний зміст такого навчання збагачує майбутнього спеціаліста новими знаннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість вивчення латинської мови та її використання в процесі професійно-орієнтованого іншомовного спілкування досліджують учені в різних країнах світу. Зокрема, у США її вивчали Роберт Нательсон, Стівен Л. Емануель, Кліфорд А. Хал, Стівен Р. Перкінс, Тресі Бар; у Росії – Н. В. Сідакова, А. А. Качалкін, Н. В. Маршалюк, І. Л. Ульянова. В Україні значення латинської мови в процесі міжкультурного

спілкування досліджувала І. І. Ворона; загальнокультурне значення латинської мови й важливість упровадження її вивчення в умовах модернізації системи загальної середньої освіти України вивчала О. В. Сутула; важливість латинської мови як невід'ємного складника системи підготовки юристів – С. М. Рибачок; особливості викладання латинської мови для студентів агробіологічних спеціальностей – С. П. Шевченко. Усі дослідники вказують на важливість вивчення латинської мови сучасними студентами різних фахових напрямів і зазначають її вплив на англійську мову. З огляду на попередні дослідження, визнано, що знання і кваліфікація стають пріоритетними цінностями в добу глобалізації. Тому своє дослідження ми ілюструємо низкою латинських термінів, які надають істотну допомогу студентам в освоєнні дисциплін професійного циклу, полегшують вивчення іноземної мови професії, сприяють підвищенню професійної мотивації студентів і ранньої професіоналізації.

Постановка завдання. Головне завдання статті – показати високий ступінь спорідненості фонетичних, морфологічних і лексичних явищ в українській і латинській мовах, що не тільки сприяє вивченню латинської мови, а й полегшує процес її вивчення студентами-юристами.

Виклад основного матеріалу. За лінгвістичною кваліфікацією латинська мова належить до романської групи індоєвропейської сім'ї, до якої поряд з іншими мовними групами входять і слов'янські мови, у тому числі й українська. Під час вивчення латини як спорідненої мови, що мала спільну прамову зі слов'янськими мовами, чимало явищ фонетики, морфології, синтаксису й лексики в українській мові стають більш зрозумілими. Особливо помітний зв'язок між мовами в лексиці та фразеології. Якщо дослідити історичний шлях розвитку літературної латинської мови, то стає цілком зрозумілим, чому саме за латиною, яку називають «мертвою мовою», зберігається статус міжнародної мови в юриспруденції, медицині, філології та інших науках, причому словотворчі елементи латинської та давньогрецької мов і донині широко використовуються під час утворення нової наукової термінології. Слова «термін» і «термінологія» стають ключовими для розуміння цього явища.

Термін (лат. *Terminus* – межа, кінцева межа, границя) – слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [3, с. 88].

Термінологія – сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів певної мови [3, с. 88].

Як правило, вихідні слова в юридичній науковій термінології, запозичені з латинської мови, належать до іменників. Але вони також мають своїм джерелом інші частини мови, що в процесі словотворення за допомогою афіксації стали слугувати основою для інших значущих частин мови, утворюючи лексико-морфологічні групи слів.

Насамперед треба звернути увагу на латинські іменники в називному відмінку однини, що перейшли в українську мову без зміни форми й втрати родових закінчень та утворили стійкі юридичні терміни.

Це латинські іменники, що означають персону чи предмет жіночого, а інколи й чоловічого роду (в назвах професій) на -а та зберегли ті самі ознаки й те саме закінчення на -а.

Карта – *charta*, ae f /*carta*/ – аркуш папірусу, лист, книга, документ, карта, юр. – хартія, угода.

Камера – *camera*, ae f – склепіння, палата, кімната, юр. – кабінет слідчого, слідча камера.

Нота – *nota*, ae f – знак, літера, марка, юр. – дипломатичне звертання.

Сентенція – *sententia*, ae f – судження, думка, юр. – судове рішення, вирок.

Персона – *persona*, ae m, f – людська істота, личина, маска, юр. – особа, суб'єкт права.

Курія – *curia*, ae f – кожна з 30 общин Римського куріату, приміщення, сенат, засідання сенату, юр. – право, законність.

Юстиція – *iustitia*, ae f – справедливість, благочестя, юр. – право, сукупність законів.

Ліцензія – *licentia*, ae f – дозвіл, пільга, можливість, свобода дій, юр. – ті самі значення.

Табель, тебеліон – *tabella*, ae f – таблиця, виборчий бюлетень, юр. – договір, контракт, протокол суду.

Другу групу становлять іменники чоловічого роду на -us, -er і середнього роду на -um із діючою незміненою основою в називному відмінку, що втратили нульове закінчення й одержали в українській мові категорію чоловічого роду.

Аргумент – *argumentum*, i n – доказ, довід, висновок, фактична підстава.

Апарат – *apparatus*, i m – готування обладнання, юр. – особовий склад.

Кодиціл – *codicillus*, i m – табличка, записка, юр. – додаток до заповіту.

Компроміс – *compromissum*, i n – третейське рішення, суд, договір суперечних сторін.

Магістрат – *magistratus*, i m – посадова особа, урядовець, юр. – уряд, влада.

Нунцій, інтернунцій – *nuntius*, I m – посланець, юр. – посередник.

Факт – *factum*, i n – дія, вчинок, юр. – дійсна, невідгінна подія; реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує.

Третю групу становлять латинські іменники чоловічого та середнього роду на -us, -um у називному відмінку однини різних відмін (2 та 4), що не втратили вихідного закінчення, а в українській мові одержали значення чоловічого роду:

Версус – *versus*, us m – рядок, вірш, юр. – конфронтація сторін (версо).

Казус – *casus*, us m – падіння, крах, юр. – випадкова подія.

Колегіум – *collegium*, i n – товариство, братерство, збори, юр. – особовий склад суду.

Консиліум – *consillium*, i n – зв'язок, сходка, гурт, собор, юр. – рада.

Модус – *modus*, us m – спосіб, ритм, порядок, форма, юр. – спосіб дій, правило.

Соціум – *socius*, i m – товариш, союзник, співучасник, юр. – сфера проживання.

Форум – *forum*, i n – ростральна трибуна в Римі, майдан, юр. – збори, місце суду, місце юрисдикції.

Четверта група іменників – іменники чоловічого роду з відміни на -er, -or, що означають діючу

особу. В українську мову вони перейшли з латинським закінченням у називному відмінку й також означають діючу особу чоловічого роду (за обставинами – жіночого) чи предмет:

Аудитор – auditor, oris m – слухач, юр. – слідчий.

Оратор – orator, oris m – промовець, юр. – делегат, посол, промовець.

Карцер – carcer, eris m – темниця, в'язниця, тюрма, юр. – ізольована камера.

Цензор – censor, oris m – суворий критик, юр. – наставник, суддя.

Окрему велику групу юридичних термінів становлять іменники жіночого роду 3 відміни на -іо, що перейшли в українську мову як іменники жіночого роду, але змінили закінчення на -ія. Ці іменники походять від дієслів (форма супіна) та вказують на процес дії:

Апеляція – appellatio, onis f – назва, юр. – оскарження, звернення до суду.

Компенсація – compensation, onis f – відшкодування, сплата повної вартості, юр. – взаємне погашення.

Реляція – relation, onis f – віднесення, перенесення, юр. – вид процесу, звинувачення проти позивача (зустрічне звинувачення).

Ремісія – remissio, onis f – повернення, послаблення, юр. – відмова від свого права, анулювання (умови).

Стипуляція – stipulation, onis f – умова, згода, юр. – усний договір, концесуальний контракт, найважливіший вид угоди.

Трансгресія – transgression, onis f – перехід, зміна порядку, юр. – порушення закону.

Узурпація – usurpatio, onis f – захоплення, заволодіння, юр. – неправомірне застосування, протиправне присвоєння.

Проаналізувавши зазначені групи іменників, бачимо: 1) іменники жіночого та чоловічого роду 1 відміни на -а, що переходять до української мови зі збереженням вихідної форми (нота, персона); 2) іменники чоловічого та середнього роду 2 відміни на -us, -er, -um, що не втратили вихідного закінчення, набули в українській мові значення чоловічого роду (форум, консенсус); 3) іменники чоловічого роду 3 відміни на -or, -er із незміненою основою мають в українській мові категорію чоловічого роду (корпус, карцер); 4) іменники жіночого роду 3 відміни на -or, -er, які змінили в українській мові закінчення на -ія, зберегли в українській мові категорію жіночого роду.

Значна кількість іменників з'явилася в українській мові від латинських прикметників. Роз-

глянемо два різновиди субстантивзації латинських прикметників. До першої групи зараховуємо прикметники 1–2 відмін на -us, -a, -um, що, втративши прикметникові закінчення, перейшли в українську мову іменниками чоловічого чи жіночого роду.

Абсурд – absurdus, a, um – абсурдний, безглуздий, юр. – абсурд, безглузддя.

Вакуум – vacuum, i n – пустий, незайнятий, одинокий, юр. – правовий вакуум, відсутність правових норм.

Дефект – defectus, a, um – слабкий, безсилий, юр. – безнадійний борг.

Дублікат – duplicates, a, um – подвійний, дублікатний, юр. – другий примірник документа, що має таку саму юридичну силу, як й оригінал.

Експерт – expertus, a, um – знаючий, дослідний, юр. – фахівець, який здійснює експертизу.

Об'єкт – obiectus, a, um – протилежний, юр. – тема розглядання.

Інвалід – invalidus, a, um – нездоровий, немічний, юр. – недійсний, інвалід.

Прерогатива – prerogatives, a, um – домінуючий, переважний, юр. – «голосую першим», прерогативна центурія, переважне право.

Другу групу становлять субстантивовані латинські прикметники 3 відміни із суфіксами -al, -ar зі зникненням родових закінчень.

Електорат – electoralis, e – виборний, юр. – сукупність виборців.

Сингуляр – singularis, e – окремий, одинокий, особистий, приватний, винятковий, юр. – виняткове право, спеціальна правова норма для особливого винятку.

Кримінал – criminalis, e – злочинний, карний, юр. – злочинець, кримінальний злочин.

Ліберал – liberalis, e – вільний, ввічливий, юр. – прихильник лібералізму, член ліберальної партії, прихильник громадсько-політичної течії, істотною ознакою якої є обстоювання мирного реформістського шляху здійснення соціальних перетворень.

Номінал – nominalis, e – номінальний, що стосується імені, номінації, день найменування дитини, юр. – вартість, указувана на грошових знаках, акціях та облігаціях, номінальна вартість.

Потенціал – potentialis, e – можливий, сильний, здатний, юр. – можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використаними.

Проаналізовані латинські прикметники вживаються в науковій термінології не тільки як іменники, а і як прикметники (ліберальний, публічний, електоральний, номінальний) із типовими українськими суфіксами та закінченнями.

Субстантивуються не тільки іменні частини мови. Розглянемо такі випадки: латинські дієслова особової форми – невідмінювані іменники середнього роду від дієслів *credere* (вірити) та *vetare* (забороняти). Вето – *veto, vetui, vetitum, vetare* 1 – заперечувати, забороняти, накладати вето (з магістратської формули – заперечую застосовувати силу), сучасне значення – право вето країн, які входять до Ради Безпеки ООН.

Кредо – *credo, credidi, creditum, credere* 3 – вірити, додавати кредит, позичати, вважати, юр. – переконання, основні принципи.

Ці іменники походять від форми першої особи однини теперішнього часу.

Постскрипtum – *scribe, scripsi, scriptum* – після написаного, приписка.

Постфактум – *facio, feci, factum, facere* 3 – після зробленого.

Ці іменники походять від латинських субстантивованих дієприкметників минулого часу пасивного стану в знахідному відмінку середнього роду з прийменником *post* – «після».

Латинські прислівники також субстантивуються. Алібі – непричетність до злочину, знаходження під час злочину в іншому місті. Де-юре – юридично, на підставі законного права. Де-факто – фактично, на підставі факту. Іменник «алібі» перейшов в українську мову без змін, а прислівники «де-факто» й «де-юре» походять від орудного відмінка однини іменників середнього роду – *ius, iuris n, factum, i n (Dativus – iuro, facto)*.

Проаналізувавши вищеозначені юридичні терміни, бачимо надзвичайно високий ступінь спорідненості фонетичних, морфологічних і лексичних явищ в українській і латинській мовах. Тож постійний аналіз лексико-граматичних структур та акцентування уваги щодо спорідненості мов значно полегшать свідоме оволодіння професійною термінологією та засвоєння складного матеріалу з латинської граматики, збагатять лексичний словник майбутнього фахівця. Варто пам'ятати, що «різні монологістичні, двомовні та тлумачні словники юридичної лексики по-різному трак-

тують ті чи інші поняття й лише контекст і креативний підхід до перекладу тексту призводять до адекватності» [1].

Останніми роками існує тенденція до окремих мов у закладах освіти, що навчають кваліфікованих юристів. Тому, щоб підготуватися до змін щодо вимог володіння декількома мовами, які висуваються сучасними компаніями, освіти необхідно буде тримати темп і йти в ногу з часом. Можливість вивчати мови з усього світу ставатиме все більш важливою для майбутніх юристів, які вивчають галузь юриспруденції, а також матимуть доступ до постійного професійного розвитку, пов'язаного з мовними елементами. Мовні навички скоро стануть такими ж цінними й необхідними, як і юридичні навички. Вивчення латинської мови студентами-юристами – це чудова підготовка до навчання та вільного володіння однією або кількома романськими мовами. Отже, вивчення латинської мови є початком вивчення шести мов одночасно.

Висновки і пропозиції. Для тих, кому не пощастило вивчати латинь, поки були молоді, виправити недолік нелегко. Придбання латинської компетенції вимагає тисяч годин кропіткої роботи, яка стає важчою з роками. Для тих, хто хоче бути точним аналітиком конституційності, немає ніяких рішень, крім як працювати над завданнями стільки, скільки буде потрібно. Очевидно одне: вищі навчальні заклади, включаючи юридичні факультети, повинні наполягати на хоча б скромній латинській компетенції серед викладачів, які викладають конституційні предмети. Спроби зробити роботу без належних інструментів можуть бути неефективними й можуть провокувати або увічнювати помилки щодо того, що насправді означає Конституція [4].

Отже, практична мета оволодіння професійною термінологією – це свідоме вміння володіти науковою мовою, впевнено використовувати найбільш уживані й відносно прості мовні засоби в усіх видах мовної діяльності – мовленні, сприйняттю на слух, читанні та письмі.

Список літератури:

1. Антонюк Н. М. Міжнародні технології навчання правничої термінології у змісті іноземномовного перекладу. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 222–227.
2. Никифоров Б. С. Латинская юридическая фразеология. Москва, 1979. 264 с.
3. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1979. Том 10. С. 88.
4. Robert G. Natelson. Why Constitutional Lawyers Need to Know Latin. *The Federalist Society Review*. 2018. Vol. 19. P. 74–78/ URL: <https://fedsoc-cms-public.s3.amazonaws.com/update/pdf/t7gcyMEPAec4bpK7UUunxVptVfyDd7aeQFfqM9KP.pdf>.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ-ЮРИСТОВ

В статье рассматриваются вопросы обучения студентов юридических факультетов неязыковых вузов латинскому языку для специальных целей. Проанализированы лексико-морфологические группы, создающие юридические термины и перешедшие из латинского языка в украинский, которые стали значительной частью профессионального языка в области юриспруденции, а также способы словообразования. Статья иллюстрирована рядом латинских терминов, которые оказывают студентам существенную помощь в освоении дисциплин профессионального цикла, облегчают изучение иностранного языка профессии, способствуют повышению профессиональной мотивации студентов и их ранней профессионализации.

Ключевые слова: латинский язык, юриспруденция, латинский язык для юристов, значение латинского языка, профессионально-ориентированный подход.

PROFESSIONAL TERMINOLOGY IN THE LINGUISTIC TRAINING OF LAW STUDENTS

The article deals with the issues of studying Latin by law students in non-linguistic universities for special purposes. Lexical-morphological groups that create legal terms and were transferred from the Latin language to Ukrainian, which have become a significant part of the professional language in the field of jurisprudence are listed and reviewed. The article is illustrated by a number of Latin terms that provide substantial assistance to students of mastering of special knowledge from the cycle of professional disciplines, facilitate the learning of a professional foreign language, and contribute to enhancing the professional motivation of students and their 'early' professionalization.

Key words: Latin, jurisprudence, Latin for lawyers, the value of the Latin language, professional-oriented approach.